

Költői kérdés Darwinhoz

Mindnyájan megtanultuk az iskolában az evolúcióelméletet, a Darwin által útjára indított, majd tudós követői révén kiterjesztett és elmélyített fejlődéstant. Megtanultuk, hogy az ősrobbanásban létrejövő elemek egyre összetettebb vegyületekké szerveződtek; hogy az élettelen anyag adott bonyolultsági fokot elérve életre kelt; hogy az irdatlan évmilliók során a szelekció és a mutáció folytán mind fejlettebb élőlények láttak napvilágot. S azt is megtanultuk, hogy a mind fejlettebb élőlények legfejlettebbikeként végül megjelent az ember, a Homo sapiens, s vele az értelem.

Azonban - s erről már kevésbé tanultunk - az értelem különös valami. Nem csupán eszközhasználatra, kommunikációra, munkamegosztásra képesíti birtokosát, illetve általában arra, hogy technikai jellegű problémákat oldjon meg. Mindezeket az állatok is teszik. Másról, többről van itt szó. Az értelem unikális megnyilatkozása, hogy az ember képes reflektálni önmaga létezésére: öntudata van. Vagyis az ember nemcsak létezik, de tudja, hogy létezik. És ezzel együtt tudja létezése végességét, tudja a halálát is. Miként Pascal fogalmaz: „Nádszál az ember, semmi több, a természet leggyengébbike; de gondolkodó nádszál. Nem kell az egész világmindenségnek összefognia ellene, hogy összezúzza: egy kis pára, egyetlen csepp víz elegendő hozzá, hogy megölje. De még ha eltaposná a mindenség, akkor is nemesebb lenne, mint a gyilkosa, mert ő tudja, hogy meghal; a mindenség azonban nem is sejti, hogy mennyivel erősebb nála.” Önmaga létezésének és halálának tudása viszont, evolúciós sikertörténetének fényében, meglehetősen disszonáns hangokra ragadja e szuperorganizmust: „Miért, miért e percnyi öntudat, / Hogy lássuk a nemlét borzalmait?” - kiált fel például Madách Ádámja.

Hogy is van hát ez? Az egysejtűek, puhatestűek, gerincesek, kétéltűek, melegvérűek, emlősök végeláthatatlan lépcsőfokain át diadalmasan kiformalódó csodalény a csúcsra érve elkedvetlenedik? Az élet feltartóztathatatlan hajtóereje a halál tudásában éri el tetőpontját? Az evolúció kitenyészette értelem belátja értelmetlenségét? A folyamatos fölemelkedés egyszer csak reménytelen kétségbeesésbe billen át?

Nem lappang itt valami mélységes paradoxon? Valami feloldhatatlan önellentmondás, ami cáfolja az evolúció csupa előrehaladást, megoldástalálást és kiteljesedést hirdető eszmei-logikai konstrukcióját? Képiesen szólva: nem a farkába maró kígyó tipikus esete ez? Mi másnak nevezhetnénk, hogy a tökéletességre törő fejlődés tökéletlenként lepleződik le csúcskreációja agyszövedeteiben? Avagy hogy a sorsára ébredő ember nem kompatibilis az őt létrehozó biológiai „világrendhez”?

Akárhogy is, aligha látni olyan bajnokot, aki a győztesen megvívott küzdelmek után ahelyett, hogy derűsen állna a dobogó legmagasabb fokán, azt kérdezi: Mi értelme az egésznek? Márpedig a létért folyó küzdelem értelmes bajnoka éppen ezt teszi: emberi lényé legmélyén a nagy „Miért?” sajog szüntelen.

Mi vagyok, ó, Élet? Sós víz, amit
nyugtalan sejtek összetartanak:
vakon dolgoznak, sose nyugszanak,
s én nem is sejtem, uruk hol lakik.
Nem kértem, s mind szó-fon, sűrög-forog;
használok őket, ahogy engem ők;
nem tudom, melyik a kezdet, a vég,
melyiket áldjam, s melyek gonoszok.
Csodába zárt csoda, így állok a
végtelen előtt, s amint, fény s eső,
átcsap fölöttem az ég árama,
s barlangjából a telehold kijő
vagy száll a nap: e milliányi Én,
mind pezsg, vakon, s mindig azt kérdi: miért?

(John Masefield: *Mi vagyok, ó, Élet?* - Szabó Lőrinc fordítása)